УДК 351:343.77 (477.83/86)

Олег ПРОЦІВ
Івано-Франківське обласне управління лісового та мисливського господарства

ЕВОЛЮЦІЯ МИСЛИВСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ГАЛИЧИНІ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАНЬ ЗА СПРИЧИНЕНІ МИСЛИВСЬКИМИ ТВАРИНАМИ ЗБИТКИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Висвітлюються взаємовідносини між власниками мисливських тварин та власниками лісових та сільськогосподарських угідь стосовно відшкодування збитків, завданих мисливськими тваринами або мисливцями під час проведення полювання. Аналізується еволюція мисливсько-господарського законодавства в Галичині щодо регулювання відшкодувань за спричинені мисливськими тваринами збитки.

Ключові слова: полювання, мисливські тварини, мисливське законодавство, збитки.

Олег Процив. **Еволюция охотничье-хозяйственное законодательство в Галичине по регулированию возмещений за причиненные охотничьими животными убытки (конец XIX – начало XX в.)**

Освещаются взаимоотношения между собственниками охотничьих животных и собственниками лесных и сельскохозяйственных угодий относительно возмещения убытков, заданных охотничьими животными или охотниками во время проведения охоты. Анализируется эволюция охотничье-хозяйственного законодательства в Галичине по регулированию возмещений за причиненные охотничьими животными убытки.

Ключевые слова: охота, охотничьи животные, охотничье законодательство, убытки.

Oleg Protsiv. **The state compensation regulations for inflicted losses by hunting animals in Halychyna (end of the 19th – beginning of the 20th century)**

In this article it is explained relations between owners of hunting animals and owners of forests, agricultural territories in the part of compensation regulations which were inflicted by hunting animals or hunters during shooting. It was analysed evolution of hunting economic legislation in Halychyna as to compensation regulations for inflicted losses by hunting animals.

Key words : hunting, hunting animals, hunting legislation, losses.

Питання нанесених селянам під час полювання збитків нерідко набувало форм соціального та політичного протистояння й неодноразово розглядалось у Галицькому сеймі.

Дана проблематика широко висвітлюється в періодичній пресі Австро-Угорської імперії, а саме в журналах «Lowiec» («Мисливець»), який виходив у Львові як друкований орган Галицького мисливського товариства з 10 січня 1878 р., «Lowiec Polski» («Мисливець польський»), що виходив у Варшаві як орган цісарського товариства правильного полювання Польщі з 1899 р., а також у працях авторів В. Калуського та Р. Балка. Однак дане питання недостатньо вивчається, на наш погляд, в історії державного управління України, зокрема у східній Галичині.

Метою дослідження є проведення аналізу законодавства, яке регламентувало відшкодування за завдані селянським господарствам збитки мисливськими тваринами. Завдання – проаналізувати мисливське законодавство у частині відшкодування збитків та їх вплив на соціальні, політичні, економічні відносини в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.

Відомо, що документування відносин між мисливцями та селянами стосовно проведення полювання на сільськогосподарських угіддях сягає XV ст. Так, за короля Владислава Ягели (1351 – 1434) феодальне право пристосовувалось до місцевих звичаїв. Він прийняв у Кракові закон про полювання, в якому, між іншим, відзначалось, що забороняється полювати на зайців на чужій землі в період від дня святого Войцеха і до збору врожаю. За невиконання цієї норми накладався штраф у розмірі трьох гривень [10].

Лісовий і мисливський календар з 1817 р., який вийшов у Королівстві Польському, подавав норми полювання, в яких зазначалось, що полювання починалось зі святом святого Бартоломія, тобто 24 серпня, але якщо ще не був зібраний урожай з полів, то потрібно було почекати до 1 вересня [5]. У наступному законодавстві Королівства Польського визначалось, що на полях, які належать селянам, не дозволяється полювати до часу, поки не буде зібрано урожай та скошено сіно. Контроль за виконанняv вимог цього закону здійснює найближче лісове управління [2].

У Галичині з 1875 р. полювати дозволялось власникам земельних ділянок, які входили в мисливський ревір, площа якого мала становили не менше як 115 га і знаходитись на одній земельній ділянці. Відповідно до звичаєвих норм власником мисливської тварини був господар землі. У мисливському законі від 1875 р. не передбачалось відшкодування за нанесення мисливськими тваринами збитків, оскільки цю шкоду нанесла власна дичина, тому був відсутній об’єкт конфлікту. Такий порядок привів до того, що кожен, хто володів земельною ділянкою, мав право на полювання. Власники земельних ділянок, площа яких була меншою ніж 115 га, змушені були долучатись до інших землевласників і створювати мисливський ревір площею не менше як 115 га. Селяни від здачі в оренду права полювання (сервітутних прав) отримували відповідні кошти. Відповідно до цього мисливського закону норми щодо відшкодування збитків не було.

Унаслідок запровадження мисливського закону в 1875 р. збільшилась кількість мисливських тварин, які почали завдавати суттєвих збитків селянам. До Галицького сейму надходили масові звернення від сільських гмін. У такій ситуації Галицький сейм був змушений звернутись до уряду

про ухвалення нового мисливського закону, в якому вже було обумовлено відшкодування селянам збитків, спричинених дичиною. У 1897 р. був прийнятий новий мисливський закон, де вводилась норма відшкодування за спричинену мисливством шкоду [13].

У 1897 р. приймається новий мисливський закон, у якому в ст. 51 передбачалось, що уповноважений до виконання полювання має обов’язок відшкодовувати збитки відповідно до таких вимог, а саме збитки, завдані під час полювання ним самим, його працівниками, гостями та собаками, які брали участь у полюванні, а також за збитки, завдані на його мисливському ревірі мисливськими тваринами на землі, з якої ще не зібрано урожай (крім збитків, завданих дикими качками та дикими гусями). Якщо право на полювання в мисливському ревірі, де завдана шкода, розподілено на декілька осіб, то вони несуть між собою солідарну відповідальність. Ст. 52 визначала, що за збитки, завдані мисливськими тваринами, які вийшли з вольєру, відповідальність несе власник вольєру. Ст. 53 визначала, що кожен власник землі має право облаштовувати споруди, які б не давали змогу заходити дичині на його територію. Також кожному можна із своєї території відлякували дичину, виганяти її за допомогою опудала, нічних вогнів. Якщо через такі дії звірина загинула, то уповноважений до полювання не мав права на її відшкодування. Уповноважений до полювання мав право облаштовувати у своєму ревірі відповідні паркани, щоб дичина не завдавала шкоди сільському господарству ст. 54.

Збитки, завдані дичиною в садах, овочевих городах, у шкілках дерев, а також молодим деревам, мають бути відшкодовані лише тоді, коли виявиться, що збитки були завдані, незважаючи на вжиті запобіжні заходи (ст. 55).

Закон також визначав процедуру оцінки та стягнення за завдані селянам збитки. Повітова державна влада розглядала в першій інстанції всі скарги, які стосуються відшкодування за збитки, завдані полюванням або мисливськими тваринами (ст. 57). Власник полювання мав право до того, коли буде проводитись оцінка завданих збитків повітовою владою, визначити суму відшкодування і тим самим вирішити конфлікт (ст. 58). Державна повітова влада мала протягом 14 днів провести перевірку скарги на місці (ст. 59). Під час проведення обстеження визначалося, чи пошкодження насправді сталось через дичину, чи під час проведення полювання (ст. 60). Експерт визначав суму завданих збитків, а повітова влада мала затвердити суму відшкодування (ст. 61), а також установити суму коштів, які були витрачені на проведення обстеження, і вирішити питання про компенсацію (ст. 64) [9].

На практиці цей закон не повною мірою відстоював інтереси селян, тому мисливське питання набуло політичного забарвлення і стало одним із найпопулярніших у народників. Це питання також піднімалось на тисячах вічей, які виступали проти консервативного уряду. Уже через три роки після прийняття мисливського закону в 1902 р. в Галицькому сеймі реєструється пропозиція змінити цей закон.

У 1910 р. науково-літературне видання «Наука і життя», яке виходило у Львові, зазначало, що розвиток мисливського законодавства в Галичині є відображенням еволюції суспільства у країні. Відповідно до патенту (указу) 1853 р. про підданство був відмінений привілей полювання на громадських землях. Але то був час реакції абсолютизму: теоретично привілей було відмінено, а практично примушувалось надавати в оренду селянські земельні наділи мисливцям через державну повітову владу, яка мала право продовжувати право полювання на наступні 6 років навіть проти волі гміни. Як правило, орендарями були заможні люди, які за мінімальну оплату оренди права полювання брали участь у полюванні. Про будь-яке відшкодування за завдану дичиною шкоду взагалі не було й мови, цей закон повністю захищав інтереси мисливців. Мисливська справа була в компетенції Галицького сейму. Чеський сейм ще в 1866 р. ухвалив такий закон, який не ущемляв права селян і майже не змінювався довгий час.

У питанні відстоювання інтересів селян об’єднались як польські, так і українські народні партії. З набуттям політичної сили сільське населення почало відвойовувати власні права. Мисливство ставало символом нерівності та соціальної кривди для великої маси сільського населення.

Хоча положення про відшкодування збитків, завданих мисливськими тваринами, вступило в дію, але на практиці державною повітовою владою призначались дуже незначні відшкодування за спричинені мисливськими тваринами збитки. Так, у 1904 р. на 717 поданих скарг було призначено відшкодування лише в 64 випадках на суму 7 310 крон, а в 1906 р. призначено до відшкодування 12 166 крон [13].

Серед українських депутатів, які відстоювали права селян, був депутат Євген Олесницький, член народницької партії, яка стояла на українських позиціях. Він виступив у Галицькому сеймі в 1907 р. з промовою, що кожен селянин на своїй землі має право полювати й розпоряджатись добутою дичиною. Інша сторона відстоювала, щоб селянин годував дичину, а пан стріляв та споживав. Підтримуючи вільне полювання, народницька партія тим самим підтримувала селян, які здебільшого мали невеликі наділи землі [1].

Велике значення для селян мали спосіб оцінки збитків за завдані збитки та прийняття рішення про призначення відшкодувань. Відповідно до ст. 64 мисливського закону від 1897 р. визначення суми збитків покладалось на державну повітову владу. Селянам дане положення не підходило, оскільки воно передбачало малий відсоток відшкодувань, призначених державною повітовою владою, яка в умовах консервативного режиму більше була прихильна до багатих мисливців. Тому селяни виступали за те, щоб оцінку збитків проводили органи

місцевого самоврядування, а саме війти та солтиси, які вибирались місцевим населенням, тому на них селяни мали більший вплив.

У галицькому сеймі депутат Гурик у 1903 р. виголосив українською мовою таку промову: «Треба вже на власні очі подивитись, яку кривду завдає дичина селянам. Селянин змушений від початку весни до кінця осені охороняти городи, щоб звірина йому не нашкодила. Теперішній закон говорить, що за завдані збитки сільському господарству потрібно звертатись за відшкодуванням до старости, щоб той за допомогою експертів оцінив завдані збитки. Відповідно до цього закону власник полювання домовляється з покривдженим і дає йому якесь відшкодування за завдані йому збитки. Якщо покривджений не погоджується на суму відшкодування, яку йому хоче заплатити власник полювання, то приїжджає комісія і проводить таксацію завданих збитків. Якщо вона не встановить, що збитки були завдані селянину, то селянина зобов'язують сплатити гроші за роботу комісії. Це є абсолютне свавілля, яку толерувати не можна… Наш селянин не заслуговує, що б він цілий рік працював на землі, а йому дичина за одну ніч все знищила» [11].

Депутат Сколишевський також став на захист селян і виголосив, між іншим, таке: «Дуже тяжко, щоб власнику землі відшкодували заподіяні мисливськими тваринами шкоди ….. У нас мисливський закон не захищає селян щодо питання оплати за заподіяну йому шкоду …Для селянина вона досить часто буває значною, бо це – утрата урожаю, який є джерелом утримання всієї родини, причому нівелюється святе право розпоряджатися своєю приватною власністю. У суспільстві набирає силу обурення, тому треба ще задуматись про баланс користі і шкоди від мисливства» [12].

Деякі депутати вносили пропозиції щодо змін у мисливський закон, щоб виплату за завдані збитки призначала гмінна влада, яка ближче стояла до селян і яку селяни вибирали. Так, депутат Жардецький подавав пропозицію щодо запровадження спеціального уповноваженого гмінного таксатора, який би визначав (таксував) збитки, завдані мисливськими тваринами селянам. Також Жардецький хотів викинути із закону будь-які обмеження на добування й торгівлю дичиною [4].

Боротьба селян за свої права дала свої результати. У мисливському законі від 1909 р. процедура нарахування та призначення відшкодувань була змінена. Обов'язки старости, тобто виконавчої державної влади, передано інституції третейських судів, яким надавалось право вирішувати всі конфлікти щодо виплати відшкодування за завдані мисливськими тваринами збитки. Відповідно до ст. 65 закону визначалось, що спочатку покривджений повинен був протягом 5 днів за посередництвом керівника гміни узгодити претензії з уповноваженим з полювання, а під час вирішення конфлікту справа була вичерпана. У випадку, якщо згоди не було досягнуто, подання направлялось керівнику третейського суду. Третейський суд був зобов'язаний протягом 14 днів винести рішення та виплатити постраждалому гроші за завдані йому збитки. У випадку, якщо уповноважений з полювання не підкориться рішенню третейського суду, тоді покривджений змушений буде чекати ще 30 днів на розгляд апеляції [3].

У разі завданих селянам збитків, сума яких перевищила суму за оренду мисливських угідь у два рази, відповідно до ст. 62 закону від 1909 р. староста повіту мав право організувати в лісах відстріл кабанів. Кошти за відстріляних кабанів відповідно до ст. 53 повертались власнику полювання [8].

Наступним мисливським законом від 1927 р. також врегульовувались відносини між власником (орендарем) права полювання та виробниками сількогосподарської продукції. Між іншим було визначено, що домагатись відшкодувань можна було лише за збитки, заподіяні тільки такими видами мисливських тварин, як олень, кабан, козуля. Збитки, завдані іншими видами тварин, могли не братись до уваги. Якщо дичина зробила шкоду в сільськогосподарських угіддях, які не входять до якого-небудь мисливського господарства, то в такому випадку була передбачена солідарна відповідальність власників або орендарів сусідніх мисливських господарств. Окремо в ст. 57 визначалась відповідальність, спричинена не лише мисливськими тваринами, а й мисливцями під час проведення полювання.

У разі виявлення селянином завданих йому збитків він повинен протягом трьох днів з часу завдання йому збитків звернутись до керівника гміни, на території якої розташоване мисливське господарство. Якщо між сторонами не було досягнуто порозуміння щодо розмірів відшкодувань, то справа передавалась до гміни, де за посередництвом керівника гміни повинні були відбутися переговори між конфліктуючими сторонами. Якщо між сторонами не було досягнуто порозуміння, то тоді справа передавалась у третейський суд.

Третейський суд складався з голови і двох членів. Керівника цього суду призначав староста за поданням керівництва повіту. Повноваження керівника третейського суду тривали три роки. Керівник суду складав присягу перед старостою. Керівник третейського суду або його заступник не мали права розглядати справу у випадку, якщо скривджений був з ним у родинних зв'язках до четвертого коліна, його керівником або перебував під його керівництвом, вів з ним спільне господарство. Сторона, яка була визнана судом винною, мала протягом 7 днів від винесення рішення виплатити кошти скривдженому або передати вказану суму в гміну для її подальшої виплати скривдженій стороні. Рішення третейського суду можна було оскаржити у звичайному суді лише у випадку порушення ним процедурних вимог.

Власники земельних ділянок відповідно до ст. 70 мали право використовувати засоби, які б оберігали його територію від дичини, що робить шкоду на полях. Якщо під час відлякування було добуто або

поранено тварину, то власник полювання не мав права домагатись відшкодування, а добута в такий спосіб дичина переходила у власність власника мисливських угідь.

Надавалось також право відстрілювати таких хижих тварин, як вовки, видри, куниці, тхори, горностаї, кролики, яструби, сороки, ворони, а також підбирати яйця перерахованих вище птахів на земельній ділянці, яка межувала з житловою будівлею й була огороджена. Цих тварин дозволялось добувати із застосуванням капканів, сілець та інших знарядь.

У разі розмноження великої кількості диких кабанів та вовків можна було застосовувати облавний спосіб полювання на цих тварин. Організувати облаву мав право воєвода за умови подання прохання потерпілими або посадовими особами, які здійснюють нагляд за мисливством. У свою чергу особа, яка подала подання про те, що вона зазнала збитки, повинна забезпечити організацію нагінки [6]. Відомо, що в 1925 р. у Баварії відшкодування за збитки, спричинені мисливськими тваринами, становило 1,8 пфенінги на 1 га [7].

Отже, як можна зробити висновок, з підвищенням ролі сільського господарства ведення мисливського господарства стає його антагоністом у зв'язку розмноженням великої кількості мисливських тварин, зокрема, оленів, козуль і особливо диких свиней, які у процесі своєї життєдіяльності завдають значної шкоди сільському господарству. У Галичині конфлікт між землевласниками та мисливцями мав соціальні та політичні аспекти. Консерватори в Галицькому сеймі підтримували мисливців, а народники та соціал-демократи – селян. У результаті відстоювання селянами своїх інтересів мисливське законодавство поступово ставало на бік захисту інтересів селянства. Спостерігається еволюція мисливського законодавства від 1875 р., коли в мисливському законі Галичини не було врегульовано механізм відшкодування збитків, і до скрупульозно виписаного механізму відшкодування в мисливському законі від 1927 р., в якому цьому питанню приділяється третина змісту всього закону.

З утвердженням на території Галичини комуністичного режиму відпала потреба законодавчо врегульовувати конфлікт по лінії сільськогосподарський виробник – мисливське господарство, оскільки через націоналізацію землі та мисливських тварин відпало підґрунтя конфлікту. На сьогодні Україна хоча й декларативно проголосила пріоритетною ринкову економіку, рівність усіх форм власності, але за інерцією, через погано організоване аграрне лобі у Верховній Раді, не визначила механізму відшкодування сільськогосподарським виробникам збитків, завданих мисливськими тваринами.

На даний час в Україні надзвичайно мала кількість мисливських тварин, які завдають незначної шкоди сільськогосподарським угіддям. Тому при підвищенні ефективності ведення мисливського господарства і тим самим збільшення чисельності мисливських тварин дана тема буде набирати все більшої актуальності і буде потребувати правового врегулювання.

Список використаної літератури

1. **Левицький К.** Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1914 на підставі споминів / К. Левицький. – Л. : Друкарня ОО Василіян, 1926. – С. 455 – 456.
2. **Сборник** административных постановлений Царства Польського. Ведомство финансов. – Варшава : Типография С. Оргельбранда, 1867. – Т. 12 : О казенніх лесах. – С .469 – 472.
3. **Balko R.** Kilka uwag o projekcie nowej ustawy lowieckiej dla Galicyi / R. Balko // Lowiec. – 1908. – № 15. – S. 172 – 173.
4. **Dr. Solowij W.** Odczyt / Dr. Solowij W. // Lowiec. – 1904. – № 14. – S. 167 – 168.
5. **Held F.** Kaledarz wykazujacy jaki w ciagu roku sa waznieysze zatrudnienia lesne i lowieckie / F. Held. – Bydgoszcz : Drukiem A. Gruenauer, 1817. – S. 17.
6. **Kaluski W.** Prawo Lowieckie / W. Kaluski. – Warszawa : Wydawnictwo zwiazku pracownikow administracji gminnej rz.p., 1928. – S. 1 – 81.
7. **Lowiectwo** w Bawarji // Lowiec Polski. – 1932. – № 38. – 629 s.
8. **Nowa** ustawa lowiecka // Lowiec. – 1910. – № 24. – S. 282 – 283.
9. **Nowa** ustawa lowiecka dla Galicyi i W. Ks. Krakowskiego. – Krakow : Wisla, 1898. – S. 32 – 38.
10. **Przewodnik** mysliwca. – Leszno i Gniezno : Nakladem i drukiem E. Gunthera, 1848. – S. 3 – 22.
11. **Sprawa** ustawy lowieckiej w Sejmie zeszlorocznym // Lowiec. – 1904. – № 4. – 42 s.
12. **Sprawa** ustawy lowieckiej w Sejmie zeszlorocznym // Lowiec. – 1904. – № 4. – S. 27 – 28.
13. **Wiedza** i zycie. Serya IV. – T. VII. – Lwow – Warszawa : Wydawnictwo zwiazku naukowo-literackiego we Lwowie, 1910. – S. 43 – 55.

Надійшла до редколегії 28.01.10